

Autoreferat

1. **Imię i Nazwisko:** Wojciech Turek

2. **Posiadane dyplomy, stopnie naukowe:**

Magisterium, Wydział Humanistyczny Uniwersytet Gdański, 1987

Doktorat nauk humanistycznych w zakresie historii, *Biografia polityczna Wojciecha Wasiutyńskiego (1910-1994)*, Instytut Historyczny Uniwersytetu Wrocławskiego, 2008

3. **Wskazanie osiągnięcia wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. nr 65, poz. 595 ze zm.):**

„Obóz narodowy w Gdyni w latach 1920-1939”

a) Wojciech Turek, *Obóz narodowy w Gdyni w latach 1920-1939*, Wydawnictwo von borowiecky, Radzymin 2015

b) omówienie celu naukowego ww pracy i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania.

Celem mojej pracy pt. „Obóz narodowy w Gdyni w latach 1920-1939” była rekonstrukcja dziejów narodowo-katolickich organizacji politycznych (Związku Ludowo-Narodowego, Obozu Wielkiej Polski, Stronnictwa Narodowego) w Gdyni i powiatach nadmorskich, a także podjęcie próby wyjaśnienia fenomenu przeważających wpływów ideologii narodowo-katolickiej w mieście portowym. Nie przeceniając znaczenia i nie przesądając o trwałości udokumentowanego zjawiska, scharakteryzowałem działalność endecji na poziomie lokalnym, mając jednak na uwadze szerszy kontekst dziejowy. Po przedstawieniu wydarzeń i procesów zarejestrowanych w porządku chronologicznym, w kolejnych rozdziałach scharakteryzowałem gdyńskie organizacje narodowo-katolickie na tle rozwoju ogólnopolskich struktur organizacyjnych Obozu Narodowego a także znaczenie wspomnianych gdyńskich organizacji w życiu Gdyni. Zważywszy, że Obóz Narodowy w Gdyni odegrał w tym mieście znaczącą rolę, szczegółowe udokumentowanie jego aktywności w mojej pracy wypełniło lukę w badaniach nad dziejami politycznymi Gdyni i Pomorza w okresie II Rzeczypospolitej. Wykazałem, że istniejące prace syntetyczne, zarówno poświęcone dziejom Gdyni oraz Pomorza, wymagają pogłębienia przez prace analityczne, takie jak wykonana przeze mnie, oparte na szerszej podstawie źródłowej. Konieczność przeprowadzenia takich dopełniających badań była podnoszona już pod koniec XX wieku przez prof. Romana Wapińskiego, najwybitniejszego znawcę problematyki historii Obozu Narodowego, a zarazem wybitnego znawcę dziejów politycznych Gdyni i Pomorza w XX wieku.

Moje badania miały charakter pionierski, ponieważ dotychczas problematyka gdyńskiej endecji nie była przedmiotem pracy historyka, zaś dotarcie do nielicznych zachowanych źródeł wymagało przeprowadzenia drobiazgowej i wyjątkowo żmudnej kwerendy. Zrealizowanie wyznaczonego celu wymagało dodatkowo przeprowadzenia rekonstrukcji dziejów Gdyni. Waga osiągniętych ustaleń badawczych w pełni uzasadniła monograficzne ujęcie tematu, a także – zważywszy znaczenie Gdyni w okresie II Rzeczypospolitej - wpisanie zagadnień związanych z historią lokalną w szerszy kontekst dziejowy. Patrząc z perspektywy socjologicznej międzywojenna Gdynia stanowiła unikalne laboratorium, w którym kształtował się model społeczny, mogący potencjalnie stanowić prototyp przyszłego społeczeństwa polskiego. Ponadto endecja w Gdyni wytworzyła struktury organizacyjne należące do największych w skali całego kraju (ustępujące jedynie organizacji w Poznaniu, a przewyższające liczebnością ośrodek w Toruniu, dotychczas uważany przez historyków za centrum ruchu endeckiego na Pomorzu w omawianym okresie). Dzieje Obozu Narodowego w Gdyni w latach 1920-1939 wpisują się w szerszy, ponadlokalny kontekst, ponieważ dynamiczny rozwój Gdyni jako miasta i portu - stanowił najważniejsze osiągnięcie władz i społeczeństwa w okresie międzywojennym.

W rozdziale I charakteryzuję pierwsze struktury Obozu Narodowego w Gdyni i powiecie wejherowskim. Na początku lat 20. sytuacja polityczna w Gdyni nie odbiegała od innych rejonów Pomorza. Istniał bezpośredni związek przyczynowo-skutkowy między „narodowo-katolicką” tożsamością miejscowych Polaków-Kaszubów czy też Pomorzan, oraz poparciem, jakim tutejsi mieszkańcy obdarzali partię narodowej prawicy. Endecy nie posiadali wprawdzie dominujących wpływów wśród mieszkańców Gdyni, jednak wraz z bliskimi sobie chrześcijańskimi demokratami (organizacje chrześcijańsko-ludowe i chrześcijańsko-narodowe) oraz zwolennikami Narodowej Partii Robotniczej, współtworzyli jednorodną światopoglądowo i programowo większość o obliczu narodowo-katolickim. Po zamachu majowym w 1926 roku zwolennicy Obozu Narodowego stanęli na czele opozycji wobec nowych rządów, a zarazem reprezentowali interesy miejscowej ludności kaszubskiej, występując jako obrońcy samorządności.

Rozdział II obejmuje okres ważnych przemian organizacyjnych i ewolucji ideowo-programowej w Obozie Narodowym. W formach organizacyjnych Obóz Narodowy w Gdyni wykrystalizował dopiero w latach 1929-1932, przy czym początkowo największą dynamikę wykazywały struktury młodzieżowe Obozu Wielkiej Polski. Jeszcze w wyborach samorządowych w 1933 roku działalność Stronnictwa Narodowego w Gdyni skupiała się wokół umiarkowanego programu obrony samorządu w mieście, postulatu respektowania interesów „ludności zasiedziałej” a także dążenia do zaprowadzenia racjonalnej gospodarki finansami publicznymi. Szerszą popularność w miejscowej społeczności zyskała jednak radykalna formuła Obozu Wielkiej Polski, głoszącego hasło zasadniczej przebudowy państwa polskiego i przekształcenia go w państwo narodowe („Wielką Polskę”). Wprawdzie struktury OWP w Gdyni zostały rozwiązane już w połowie 1932 roku, jednak z chwilą włączenia w 1934 roku zdelegalizowanych struktur młodzieżowych (OWP,

Związek Młodzieży Narodowej) w skład legalnie działającego Stronnictwa Narodowego, nastąpił dynamiczny wzrost wpływów Obozu Narodowego.

W III rozdziale przedstawiłem proces ujawniania się paramilitarnych struktur skupiających młodzież o przekonaniach narodowych. Katalizatorem rozwoju struktur endeckich w Gdyni stała się, prowadzona od 1935 roku, akcja antyżydowska polegająca na bojkotowaniu Żydów, prowadzących działalność gospodarczą, a także podejmowaniu prób wprowadzania w życie społeczne zasad apartheidu. Pomimo radykalizmu głoszonych haseł, zawierających w niektórych przypadkach elementy rasizmu, działalność antyżydowska w Gdyni nie wykraczała jednak poza ramy dozwolone przepisami prawa. Z zagadnieniem napływu ludności żydowskiej do Gdyni, nierozzerwalnie związana była kwestia zwalczania przez endeków (aktywistów Obozu Narodowego) wpływów lewicy („żydokomuny”). Obok dominujących haseł antysocjalistycznych (antyżydowskich), zwolennicy Obozu Narodowego nie rezygnowali z głoszonych wcześniej haseł antyniemieckich i antysanacyjnych. Formuła podporządkowana założeniom doktrynalnym tzw. nacjonalizmu obronnego, spotykała się z pozytywnym przyjęciem ze strony radykalnej młodzieży męskiej, stanowiącej znaczącą część ówczesnej populacji gdyńskiej.

W IV i V rozdziale zaprezentowałem struktury i działalność Stronnictwa Narodowego, jako najpoważniejszej organizacji politycznej w Gdyni. Z chwilą powstania w 1937 roku prorządowego Obozu Zjednoczenia Narodowego, którego program mieścił się w tożsamym ideowo i programowo nurcie narodowo-katolickim, można mówić o zdecydowanej przewadze wśród mieszkańców Gdyni dwóch partii o orientacji narodowo-katolickiej. Jedynie na zdominowanych przez robotników przedmieściach, wiodącą rolę odgrywała Polska Partia Socjalistyczna, sprawująca kontrolę nad większością związków zawodowych. Natomiast w samym Śródmieściu, Stronnictwo Narodowe stanowiło – najpóźniej od 1935 roku – najsilniejszą partię polityczną. Sukces odniesiony przez tę opozycyjną partię jest zaskakujący dla historyka w świetle faktu, że znaczący stopień uzależnienia - pozbawionej autentycznego samorządu - Gdyni od rządu i od - znajdującego się pod całkowitą kontrolą państwa - portu, oznaczał, że otwarte deklaratorem sympatii dla partii opozycyjnej było równoznaczne ze zgodą na bycie obywatelem „drugiej kategorii”.

W VI rozdziale scharakteryzowałem gdyńskie struktury narodowe na tle dziejów Obozu Narodowego. Stronnictwo Narodowe w Gdyni było organizacją jednorodną wewnątrz i łączącą w sobie – co należało w badanym okresie do rzadkości - radykalizm haseł ze skrupulatnym stosowaniem się do obowiązujących, restrykcyjnych przepisów prawa. Relatywna siła gdyńskiej endecji nie znalazła jednak odzwierciedlenia w postaci obecności przedstawicieli Gdyni we władzach wojewódzkich czy krajowych Stronnictwa Narodowego. W latach 1938-1939 na czele gdyńskiej organizacji stał Adam Tomaszewski, będący zwolennikiem polityki Kazimierza Kowalskiego, ówczesnego prezesa SN. W VII rozdziale ukazałem rolę struktur gdyńskich w dziejach i życiu miasta. Czynnikiem

osłabiającym gdyńską endecję, zwłaszcza w okresie działalności na początku lat 30., była szeroko rozumiana niestabilność, nieodłącznie związana z burzliwym procesem rozwoju Gdyni oraz żywiołowym przepływem ludności. Działalność struktur skupiających zwolenników opozycyjnej prawicy napotykała na dwie istotne przeszkody: z jednej strony miasto – jako jeden z największych ośrodków robotniczych – od początku lat 30. stanowiło naturalny macecznik wpływów partii lewicowych; z drugiej strony, było w większym (w porównaniu z innymi ośrodkami miejskimi w Polsce) stopniu, uzależnione od obozu aktualnie rządzącego Polską, na co dodatkowy wpływ miał od 1931 roku specjalny status prawny ustroju miasta, umożliwiający władzom państwowym pełnienie w nim roli faktycznego gospodarza.

Wyniki moich badań mogą być wykorzystane przez badacza (badaczy), którzy podejmą trud opracowania nowych syntez dziejów politycznych Gdyni i Pomorza w okresie międzywojennym, bądź szerzej w XX wieku. Opisanie w mojej pracy fenomenu sukcesu radykalnej prawicowej opozycji w mieście portowym, może stanowić punkt wyjścia do przeprowadzenia w przyszłości badań socjologicznych nad przemianami społecznymi, zachodzącymi w Gdyni w latach 1939-1945, a także w okresie powojennym. W mojej ocenie, interdyscyplinarna współpraca historyków oraz socjologów, powinna doprowadzić do znaczącego postępu badawczego, pozwalając nam lepiej zrozumieć istotę dokonujących się w tym okresie, doniosłych w skutkach, procesów społeczno-dziejowych.

4. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych

Moja praca doktorska „Biografia polityczna Wojciecha Wasiutyńskiego (1910-1994)”, opublikowana w 2008 roku, stanowiła zwieńczenie trwających ponad 10 lat badań nad dziejami Stronnictwa Narodowego na emigracji. W okresie poprzedzającym uzyskanie stopnia doktora, opracowałem i przygotowałem do druku fragmenty wspomnień wybitnego działacza narodowego Wojciecha Wasiutyńskiego, a także zredagowałem dwutomowy wybór jego dzieł i publikacji. W 2005 roku opracowałem - wraz z Maciejem Urbanowskim – antologię tekstów z „Myśli Polskiej” opublikowanych w latach 1941-1976. Ponadto ukazał się mój artykuł w czasopiśmie, rekonstruujący linię polityczną Stronnictwa Narodowego na emigracji w latach 1958-1968. Po opublikowaniu pracy doktorskiej będącej biografią polityczną Wojciecha Wasiutyńskiego, w której wykorzystałem liczne – dotychczas nieznanne – dokumenty źródłowe, w trzech artykułach przeprowadziłem analizę poglądów politycznych innego działacza emigracyjnego: Zygmunta Berezowskiego. Zważywszy zaangażowanie politycznych emigracyjnych przywódców SN, sięgające okresu przed 1939 rokiem, naturalne stało się rozszerzenie kręgu moich zainteresowań badawczych o lata poprzedzające wybuch II wojny światowej i upadek II Rzeczypospolitej. Owocem tych zainteresowań stało się opublikowanie dwóch artykułów w czasopismach, poświęconych propagandzie „antyendeckiej” przed 1939 rokiem oraz reakcji przywódców SN na konflikt polsko-litewski w marcu 1938 roku. W tym ostatnim,

wykazałem na podstawie drobiazgowej kwerendy i analizy wydarzeń, że opozycyjne SN odegrało znaczącą rolę w dramatycznych wydarzeniach, organizując akcję antylitewską, zmierzającą do objęcia całej Litwy jako strefy polskich wpływów. Dla Polskiego Słownika Biograficznego wykonałem 5 biogramów działaczy narodowych: Stanisława Strzetelskiego, Piotra Szturmowskiego i Franciszka Sz wajdlera. Biogramy Bolesława Świd erskiego i Leona Śliwińskiego znajdują się w druku. W artykule poświęconym konfliktowi między Jędrzejem Giertychem a kierownictwem SN, dokonałem syntetycznego ujęcia kilkudziesięcioletniego sporu o sukcesję po Romanie Dmowskim. W dwóch kolejnych artykułach scharakteryzowałem również myśl zachodnią emigracyjnego SN. Cykl artykułów poświęconych różnym aspektom aktywności publicznej działaczy SN na emigracji, stanowi istotny wkład w poznanie dziejów polskiej emigracji politycznej w okresie po 1939 roku. Osiągnięcie moje jest tym bardziej godne podkreślenia, ponieważ utrudniony dostęp do rozproszonych i nigdy nie opracowywanych źródeł, wymaga od historyka wniesienia dodatkowego nakładu pracy, związanego z wykonywaniem kwerendy.

W latach 2012-2015 zajmowałem się zagadnieniem dziejów Królestwa Polskiego w okresie porozbiorowym (XIX wiek). Owocem moich badań jest 7 opublikowanych artykułów, poświęconych analizie takich problemów, jak stosunek „Białych” i „Czerwonych” do reform Aleksandra Wielopolskiego, poglądy polityczne i wizja polityczna w piśarstwie Stanisława Staszica, wpływ wyprawy Józefa Zaliwskiego na losy Statutu organicznego z 1832 roku oraz obraz szkolnictwa polskiego w Królestwie Polskim w świetle monografii Jana Kucharzewskiego pt. „Epoka paskiewiczowska: losy oświaty”. W kolejnych dwóch artykułach posłużyłem się ustrojowo-polityczną metodą porównawczą, wskazując na istniejące w pierwszej połowie XIX wieku podobieństwa i różnice między statusem Królestwa Polskiego i Wielkiego Księstwa Finlandzkiego. Dokonane przeze mnie ustalenia, zmieniają dotychczasowe poglądy sformułowane przez badaczy, którzy nie posługiwali się metodą porównawczą. Wykazałem, że Królestwo Polskie ukształtowane zgodnie z zapisami Konstytucji z 1815 roku, stanowiło odrębny byt państwowy, podczas gdy Wielkie Księstwo Finlandzkie początkowo było jedynie prowincją Cesarstwa, obdarzoną autonomią.

Drugorzędny przedmiotem podejmowanych przeze mnie badań była problematyka historii opozycji antykomunistycznej w Polsce w latach 1944-1989. W latach poprzedzających uzyskanie stopnia doktora, opublikowałem kilka artykułów poświęconych dokonaniom opozycji antykomunistycznej w Gdańsku. Ich największa wartość wynika z pionierskiego charakteru przeprowadzonych badań, wyrażającego się m. in. poprzez fakt wykorzystania relacji świadków i uczestników opisywanych wydarzeń, a także - dokumentacji źródłowej, zgromadzonej przeze mnie w wyniku przeprowadzonej kwerendy a następnie uporządkowanej m. in. w formie szczegółowego kalendarium wydarzeń. Po uzyskaniu stopnia doktora kontynuowałem prace badawcze w tym zakresie, czego efektem było sporządzenie kilkunastu haseł opublikowanych w I i II tomie „Encyklopedii Solidarności” (kolejne hasła znajdują się w III tomie, obecnie w druku).

Ponadto opublikowałem trzy artykuły w pracach zbiorowych: o stosunkach polsko-niemieckich w publicystyce „Bratniaka” i „Polityki Polskiej”, o publicystyce politycznej Lecha Bądkowskiego w latach 1980-1981 i o działalności politycznej Wiesława Chrzanowskiego, oraz artykuł w czasopiśmie, poświęcony zagadnieniu reakcji społecznych w Trójmieście po tzw. „wydarzeniach grudniowych” w latach 1970-1971.

Wojciech Tuwela.